konů svazek IV.), jednak roztroušeny jsou v jednotlivých zákonech specielních, jež na určitá porušení zákonná trest ukládají.

Rozdíl mezi soudnictvím civilním a správním zakládá se v podstatě na rozdílu mezi právem soukromým a veřejným tím totiž způsobem, že poměry řídící se dle práva soukromého pravomoci civilní podléhají, kdežto záležitosti podrobené předpisům práva veřejného v obor agendy správní spadají.

(O hranicích právomoci soudní a správní srovn. dílo Pražákovo: Spory o příslušnost v Praze, 2 svazky.)

Pravomoc civilní dělí se dále:

a) dle toho, je-li jejím účelem nastalé porušení práv odstraniti, či toliko při založení a zjištění právních poměrů spolupůsobiti a tak budoucímu porušení práv zabrániti, v pravomoc spornou a nespornou (soudnictví dobrovolné);

b) dle toho, nese-li se pouze k zjištění a vyslovení existence určitého práva subjektivního či k provedení dotčeného výroku donucovací mocí státní, v pravomoc upravující, pokud se týče, rozhodující a pravomoc donucovací (exekuční);

c) dle toho, stačí-li k výkonu jejímu jen všeobecná znalost soudcova, či nutno-li k tomu zvláštních odborných vědomostí, na pravomoc obecnou a kausální (zvláštní) t. j obchodní, horní a námořskou.

III. Výkon pravomoci a pravomoc v užším slova smyslu.

Výkon pravomoci přísluší v podstatě státu jako nejvyššímu majiteli jurisdikce. Stát vykonává ji zvláštními svými k tomu povolanými orgány t. j. soudy, jež k tomu cíli příslušnou mocí jsou obdařeny. Tato moc každého jednotlivého soudu účastí jeho na výkonu pravomoci státní založená a co do druhu, předmětu i místa přesně vymezená nazývá se pravomocí v užším slova smyslu čili soudní příslušností (viz čl. Příslušnost soudní).

Právo námořské.

I. Pojem.

Právo námořské jest soubor oněch zásad, pravidel, předpisů a všeobecných zvyklostí, které upravují námořský obchod a právní poměry z něho vyplývající. V moderní právo námořské přešlo jen něco málo z práva římského. Vytvořiloť se ono teprve ve středověku, jehož námořský obchod překročil daleko hranice starověku; k zaokrouhlení dospělo teprve v novověku.

II. Rozdělení.

A. Veřejné právo námořské, jež rozpadá se v mezinárodní a národní právo námořní.

1. Mezinárodní právo námořní: Toto má za předmět námořský obchod mezi suverenními státy a jich poddanými. Základní zásadou mezinárodního práva námořního jest všeobecně uznaná věta: »moře jest volným (mare liberum)«. Nižádná suverenní moc nemá práva vykonávati nějaké panství na moři, obchod na moři jest každému volným, každému jest dovoleno kořistiti z plodů mořských, moře nemůže býti předmětem výlučného držení nebo vlastnictví. Svoboda moře jest podmínkou svobodné komunikace, jest společným statkem všech; všechny státy a všichni národové mohou ho stejně užívati, nelze si mysliti, že by jeden stát co do používání byl jinému podřízen — zde jsou všichni národové činiteli stejně oprávněnými. Vykonávání suverenního práva na moři jevilo by se aktem

násilným, každý nárok a čin, který by směřoval k výsosti nebo nesl na sobě ráz dohledu, pravomoci se strany jednotlivého státu vůči státům jiným. Přes to položeny jsou mezinárodnímu právu námořnímu jisté meze, nikoli však snad zákony jednotlivého státu, nýbrž všeobecnými požadavky práva mezinárodního, které výrazu svého docházejí ve státních smlouvách.

2. Národní právo námořské obsahuje zákonné normy, které vydává jednotlivý stát k upravení námořského obchodu v obvodu territorialních moří a pobřeží jeho panství podrobených. Nad takovýmito territoriálními vodami může však právo výsostní jen za jistých podmínek býti vykonáváno a sice jen potud, pokud pohraničné moře trvale lze ovládati a netrpí-li tím újmy volný obchod námořský jakožto uznaný postulát duševního i materielního rozvoje národů. Vůbec platí vzdálenost 3 mořských mil do moře od pobřeží za nejzažší hranici territorialního vodstva a s tím spojeného panství dotyčného státu (ligne de respect). Žádnému státu nepřináleží právo zakázati nebo rušiti plavbu jiných národů podél jeho pobřeží, pokud cizí lodi neporuší výsostních práv jeho resp. pokud není odůvodněné příčiny k obavě, že cizí plavbou hrozí nebezpečí pobřežnímu státu, jeho příslušníkům nebo jich vlastnictví. Při territoriálním vodstvu sluší zvláště rozeznávati:

a) přístavy a rejdy: V přístavech a rejdách svého pobřeží má stát právo policejní a jurisdikční; může podrobiti obchod cizinců svým celním zákonům, může od nich vybírati poplatky a vydávati předpisy, které uzná za dobré a nutné. Podotknouti však sluší, že tato opatření musí býti povahy všeobecné, nesmějíce obsahovati úmyslné výhody nebo ublížení, že nemají zavdati podnětu ku žalobě státům jednotlivým, které tužeji jimi jsou postiženy a vyvolávati odvetu, třeba by se proti některému státu dle mezinárodních zásad vykonávati měla reciprocita. Obchodní přístavy jsou vůbec obchodním a válečným lodím všech národů přístupny bez rozdílu. Přece však ohledně válečných lodí shledáváme zhusta zvláštní nařízení, která smlouvou mezi jednotlivými státy jsou stanovena. Válečné přístavy nejsou uzavřeny plavbě obchodní a zpravidla ani cizím lodím válečným spřátelených států, avšak zhusta za jistých jen obmezení jako ku př. co do délky pobytu, který nesmí překročiti dobu potřebnou k obstarání různých potřeb nebo co do počtu lodí téže národnosti současně přikotvujících.

b) Mořské zátoky, choboty a zálivy: Zde platí totéž, co bylo uvedeno ohledně přístavů a rejd předpokládaje, že tyto části utvořeny jsou v území téhož státu a že jím též mohou býti ovládány.

c) Mořské úžiny jsou přístupny lodím, spojují-li volná moře a to i tehdy, náležejí li oba břehy témuž státu a možno-li je směrem od břehu ovládnouti vojskem. Pobřežní státy mají toliko právo dozoru, pokud vodstvo úžiny mořské leží v obvodu jich territoriálního panství, a smějí vybírati určité, smlouvou stanovené poplatky, vyžaduje-li plavba úžinou mořskou pro svoji obtížnost vydržování jistých pomůcek, jako ku př.: lodivodů, majáků, tůní atd. Tyto poplatky kryjí náklady vydržování námořských ústavů a orgánů.

d) Uzavřená moře (mers enclavées) jsou jen tehdy moři territoriálními, jsou-li obklíčena výhradně territoriem téhož státu; jinak jsou moři volnými, jelikož pobřežnímu státu přísluší právo na použití a k volnému obchodu s nároky mimo tato moře, jakož i obráceně.

c) Territoriální vodstva podél pobřeží státu mimo přístavy, rejdy, zálivy atd. podléhají jeho panství, poněvadž jich může používati; stát jest též potud vlastníkem, pokud může svým poddaným výlučně vyhraditi těžení ze sporného moře territoriálního, jako ku př. rybářství nebo obchod ve vlastních přístavech a rejdách. Než právo státu nejde tak daleko, aby mohl přiblížení lodí spřátelených států ku svému pobřeží zamezovati.

B. Soukromé právo námořské jest soujem pravidel, která vydává stát o soukromých poměrech co do námořského obchodu; jelikož stát vydává pro tento soukromoprávní obor zákonná ustanovení dle svého uvážení, nazývá se soukromé právo námořské na rozdíl od práva námořního veřejného též partikulárním.

Pátá kniha německého obchodního zákonníka sestaveného na norimberských konferencích jedná o soukromém právu námořském, kteréž proto nebylo přijato v rakouský zákoník obchodní, že vyhradila si rakouská vláda předem dobrozdání námořských úřadů a odborníků vzhledem k zvláštním poměrům plavby v rakouských přístavech.

1. Prameny rakouského soukromého práva námořského.

a) Ob. obč. zákonník obsahuje jednotlivá porůzná ustanovení o soukromém právu námořském (§ 1292); tento § nařizuje, že ustanovení o pojištění námořském a předpisy o smlouvě o zápůjčku na lodi činí předmět námořních zákonů.

b) Mezi těmito zvláštními zákony sluší uvésti hlavně: Editto politico di navigazione austriaca z r. 1774, dále Code de commerce z r. 1808 (ještě platný podnes pro Dalmácii); v území terstském platí ještě nyní ordonnance pour la marine z r. 1681.

c) Dvorské dekrety; tak zvláště dv. dek. ze dne 15. prosince 1815 a ze dne 6. července 1821, dále pobřežní reglement ze dne 1. června 1825 č. 12.194, min. výnos ze dne 30. července 1850 č. 347 ř. z., vyhláška ústředního úřadu námořního ze dne 7. února 1854 č. 8 z. z. pro Dalmácii, nař. min. námoř. ze dne 29. července 1863 č. 69 ř. z., nař. min. obch. ze dne 31. ledna 1854 č. 2013 obsahují ustanovení o právech plavby pomořské; min. výnos ze dne 31. ledna 1849 č. 109 ř. z. a ze dne 16. března 1849 č. 168 ř. z., patent ze dne 16. dubna 1850 č. 249 ř. z. a konečně vyhláška min. obch. ze dne 6. března 1869 č. 28 ř. z. o užívání rakouské vlajky.

d) Nejobsáhlejší část právních poměrů práva námořního soukromého spočívá podnes ještě na právu obyčejovém. Kromě toho jest obč. zákonník, jakož i Codice di commercio vydaný pro lombardské provincie částečně hlavním, částečně podpůrným pramenem při rozhodování sporných otázek. Tento nedostatek vhodné kodifikace rakouských zákonů námořských zavinil mnohé odpory a mylné výklady; proto uveřejnila státní správa, majíc tyto potřeby na zřeteli, již r. 1840 osnovu soukromého práva námořského; r. 1848 následovala druhá osnova obohacená novými zkušenostmi. Tato osnova přijata byla za základ projednávání, a jakkoli nenabyla moci zákona, zasluhuje rozhodně při výkladu poměrů soukromého práva námořského povšimnutí. Docházíme tedy k tomu výsledku, že v rakouském zákonodárství nakládáno bylo se soukromým právem námořským vskutku macešsky, zlo, které pociťuje se těžce zvlášť při důležitých otázkách škody námořské a zjištění (protestu námořského), jakož i zástavního práva k lodím a v rozličných jiných odvětvích práva námořského.

2. Soukromé právo námořské: Celkem lze rakouské soukromé právo námořské rozděliti v tyto skupiny:

a) v normy o právech plavby pomořské, jako otázka vlastnictví k lodím, kvalifikace vlastníků a spoluvlastníků (pánů lodí) rakouské lodi, rozdělení plavby pomořské, právní poměry mezi pánem lodi a lodníkem;

b) smlouva o pomořské dopravě;

c) námořská nebezpečí (škody námořské) a právní poměry s tím spojené resp. právní účinky z toho plynoucí;

d) smlouva o půjčce na loď;

e) pojišťovací smlouva námořská (viz čl. Pojištění námořské).

Právo občanské viz Zákonník občanský.

Právo obchodní viz Zákonník obchodní.

Právo obyčejové.

I. Pojem a podstata.

Právem obyčejovým (ius consuetudinarium) vyrozumíváme právo jež bezprostředně vzniklo ve vědomí národa neb jednotlivých jeho vrstev a jež v jeho mravu (zachovávání, zvyklosti) se zjevuje. O povaze práva obyčejového pronášejí učitelé práv názory prarůzné. Nauka o obyčeji a právu obyčejovém byla teprve školou historickou hlouběji pojata a rozvinuta. Obyčej neb mrav je skutečnosť zračící se ve všech oborech praktického života, v níž výrazu dochází jednotnosť v nazírání, přesvědčení, směru života i činnosti. Máme mrav náboženský, určitý to společný výraz vlastní mravnosti neb morality, máme mravy v životě hospodářském a vůbec všech oborech životních. Tak jako poměry životní určují poměry právní, tak i mravy v různých oborech životních podnět zavdávají ku tvoření obyčejů právních, v nichž pak výrazu svého docházejí, neb dokonce i mohou býti příčinou právního zákonodárství. Zvláště bohatý pramen obyčejů rozvíjí se stále v čilém životě hospodářském, a stávají se obyčejové tito za jistých podmínek obyčeji právními. Obyčej je tudíž zvláštním zdrojem práva, ne však jeho důvodem. To správně pojal nejprve Puchta, podotýkaje, že ne právo obyčejem, nýbrž naopak obyčej právem vzniká a určen bývá. Ptáme-li se po důvodu, proč obyčej často jen několika málo lidmi zachovávaný má býti závazným pro všechny ostatní téhož oboru životního, odpovídá nám Puchta zcela správně, že jednotlivci zastupují národ čili veškerosť a vykonávají funkce též touto veškerostí uznané. Avšak nemají všechny obyčeje v oboru práva vznikající povahu právní, ježto jsou i špatné zavržitelné obyčeje. Povahy právní nabývají obyčeje jen za jistých právem obyčejovým vytknutých podmínek. Žádá se totiž, by obyčej odpovídal rozumu (consuetudo rationabilis), by nebyl proti dobrým mravům a nevznikl z mylného mínění o právu skutečném. Oborem práva obyčejového je nejen právo soukromé, nýbrž i veřejné zvláště mezinárodní, kde právo obyčejové je jediným obecným pramenem právním, poněvadž nemáme do dnes při nedostatku společné autority formálních mezinárodních zákonů a smlouvy zavazují jen ty, kdož je uzavřeli. Právo obyčejové jsouc přirozeným výrazem práva ve vědomí národním žijícího, mělo v době nejstarší velmi značný význam a stalo se později jedním z nejvydatnějších pramenů, z nichž čerpalo zákonodárství positivní. Čím větší však činnosť toto rozvíjelo, tím více bylo zatlačováno v pozadí právo obyčejové.